

ОРГАНІЗОВАНА ЗЛОЧИННІСТЬ В УКРАЇНІ: ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЩОДО ЕФЕКТИВНОСТІ БОРОТЬБИ З НЕЮ

Організована злочинність в Україні залишається на сьогодні серйозною і поки ще невирішеною проблемою, незважаючи на її усвідомлення вищими посадовими особами держави. Продовжуються консолідація кримінального середовища, тінізація економіки, спостерігається тенденція переходу до транснаціональних форм організованої злочинності.

Що заважає нашій країні реально перейти до дійових заходів протистоючому організованій злочинності? Стаття присвячена пошуку відповіді на це запитання. Україна має певну правову базу для боротьби з організованою злочинністю. Однак застосування відповідних законів ще й дотепер не має належного успіху. На підставі вивчення новітніх літературних джерел, у тому числі зарубіжних, а також чинного вітчизняного законодавства проаналізовано зазначену ситуацію. У роботі використані останні статистичні дані, висловлюються конкретні пропозиції, рекомендуються шляхи вирішення порушеної проблеми.

Спочатку декілька слів про терміни. Безперечно, поняття “організована злочинність” є кримінологічним і формулюється на підставі законодавства. До цього часу, однак, немає згоди щодо його визначення не тільки серед вітчизняних, а й зарубіжних учених.

Існують два головних підходи стосовно цієї категорії. Перший відносить до організованої злочинності ті злочини, що вчиняються групами з певними організаційними ознаками, що оцінюються судовими органами [6, с.61]. В українському законодавстві такий підхід було втілено в ч.3 і 4 ст.28 КК України, у яких дається визначення організованої групи і злочинної організації [9]. Однак має місце неузгодженість між указаними нормами і ст.1 Закону України “Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю”, у якому організована злочинність формулюється як “сукупність злочинів, що вчиняються *у зв'язку зі створенням і діяльністю організованих злочинних угруповань*” (О.Ш.) [1; 1993.—№35.— Ст.358]. Як бачимо, Кримінальний кодекс не оперує цим терміном. Можна погодитися з думкою тих практичних працівників, які вважають, що різновидами

організованих злочинних угруповань є організована група і злочинна організація [8], але це необхідно відобразити і в зазначеному Законі.

Цікаво порівняти підходи українського законодавця і правоохоронних органів країн Європейського Союзу. Методологія трактування групи як організованої в цих країнах — базується на одинадцяти характеристиках, шість із яких є обов'язковими. Наведемо їх: 1) взаємодія більше двох осіб; 2) кожен учасник групи має чітко поставлене завдання; 3) група діє протягом тривалого або невизначеного часу; 4) використовуються певні форми дисципліни або контролю; 5) передбачається, що група вчинила кілька серйозних злочинів; 6) група діє на міжнародному рівні; 7) використовується насильство, інші способи залякування; 8) залучаються комерційні структури; 9) здійснюється відмивання грошей; 10) зазнають впливу політики, державні органи, судова влада, економіка; 11) група ставить за мету одержання прибутку і (або) влади.

Перша, п'ята, одинадцять характеристик повинні бути властиві кожній злочинній групі, що класифікується як організована, і, як було вже наголошено, необхідні як мінімум ще три характеристики [22, с.61].

Відмінну від попередньої займають позицію законодавці США і ще деяких країн, яка полягає в тому, що у відповідних нормативних актах дається перелік злочинів, учинення яких зараховує винних до діяльності злочинної організації. Наприклад, в американському законодавстві і в міжнародно-правових документах обов'язково вказується на ціль організованих спільнот злочинців – одержання прибутку (надприбутку) в результаті незаконної діяльності. Закон про організації, що діють під впливом рекету й корупції (РІКО), розроблено в США з метою переслідування не окремих осіб, а організацій, якими можуть виступати як юридичні особи (у тому числі приватні, громадські, державні), так і будь-яка група фактично об'єднаних осіб [19, с.115].

Злочинне утворення є свого роду кримінальним підприємством, і багато вчених вважає, що поняття “злочинне підприємництво” і “злочинні підприємства” краще відбивають сутність діяльності організованих груп, оскільки акцент робиться саме на підприємницькій основі організованої злочинності. Це є найважливішою відмінністю останньої від “традиційної” загальнокримінальної злочинності.

Приміром, у ст.2 Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності категорія “організована злочинна група” визначається як структурно оформлена група у складі трьох і більше осіб, що узгоджено діє протягом певного часу з метою вчинення одного або декількох серйозних злочинів або злочинних діянь, визнаних такими відповідно до цієї Конвенції, з тим, щоб прямо чи опосередковано

одержати фінансову або іншу матеріальну винагороду. Чотири види злочинів згідно з Конвенцією підпадають під поняття “організована злочинність”: членство в організованій злочинній групі, відмивання грошей, корупція, перешкода функціонуванню органів правосуддя [23].

Звернімося до кримінально-правової статистики. Офіційна звітність МВС свідчить що, починаючи з 1996 р., в Україні спостерігається зниження показників злочинності. Зокрема, у 2002 р. зареєстровано 450 661 злочин, що на 10,5 % менше порівняно з попереднім роком. Серед злочинів, показники яких знизилися найбільше: крадіжки державного і колективного майна (на 41%), крадіжки приватного майна (на 9,7%), розбій (на 8,5%), грабежі (на 9,4%), умисні вбивства й замаху (на 6%) [14]. Щодо злочинів, учинених організованими групами і злочинними організаціями, маємо наступні показники: у складі 721 виявленої групи (722 згідно з даними, опублікованими у Віснику Верховного Суду України [2; 2003. – № 3. – С.44]) діяло 3205 осіб, які вчинили 6463(6467) злочинів. Учасники злочинних угруповань становлять 1 % від числа осіб, які вчинили злочини у 2002 р. Структура злочинів, учинених в Україні організованими групами у 2002 р., майже не змінилася порівняно з 2001 р., (як, утім, і з попередніми роками). Для практики характерна тенденція виявлення найбільш очевидних злочинів, учинених організованими групами і злочинними організаціями. Не випадково, 78% груп мали загальнокримінальну спрямованість, 21% — економічну. Тільки у 3% груп виявлено міжнародні зв'язки. Дотепер найбільшу питому вагу в структурі організованої злочинності становлять крадіжки (31 %—1996 злочинів) та розбій (11 % — 690). Питома вага злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів дорівнює 8,5% від усіх виявлених злочинів, учинених організованими групами, тобто 553 злочини: інших суспільно небезпечних діянь — наступна: грабіж — 3 %, 201 злочин; привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем — 4%, 246 злочинів; вимагання — 1,7 %, 113 злочинів; хабарництво — 1, 2 %, 81 випадок. Було виявлено 54 злочини за ст.209 — “Легалізація(відмивання) грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом” (1%), виявлено 10 фактів створення злочинної організації [14,с.5-1, 5-2, 5-4, 5-8].

Про що свідчать ці цифри? Якщо вони відповідають реальності, то це означає, що організована злочинність не має істотного поширення, отже, не становить небезпеки [20,с.66]. Якщо ж сприймати їх як такі, що відбивають практику виявлення найбільш очевидних злочинів, то варто мати на увазі наступні обставини:

1. До 2002 р. в Україні не існувало чітко визначеного єдиного підходу щодо відокремлення організованих груп від звичайних груп злочинців, що призвело до розширеного трактування організованої злочинності [4, с.51]. У 1999 р. було виявлено 1166 організованих груп (найвищий показник за всі роки). Тоді навіть керівництво МВС визнало, що більшість серед цих виявлених організованих груп були “просто небезпечні” [Див.: 3].

2. Офіційна статистика тільки *частково* відбиває сучасний стан організованої злочинності, що знаходиться переважно в латентному стані. Проблема неадекватності статистичних даних реальному становищу не вирішена й в інших країнах.

3. Система кримінальної юстиції має справу зі злочинами організованої злочинності *першого (нижчого) рівня*, для якого характерним є вчинення загальнокримінальних злочинів [4, с.51]. Боротьба з ними ведеться і досить успішно.

4. Основним критерієм в оцінці роботи правоохоронних органів є *кількісні показники* злочинності й відсоток розкриття злочинів, що викликає фальсифікацію результатів роботи різних підрозділів — процентоманію. У психології й менеджменті відомий феномен “поводження, орієнтоване на контроль”, сутність якого полягає в тому, що людина виконує тільки те, що контролюється, що з неї спитають керівники [Див.:15, с.82]. Корені такого підходу сягають радянського минулого. Тому не випадково в багатьох зарубіжних країнах критерієм оцінки роботи правоохоронних органів, у першу чергу, є суспільна думка населення.

5. Найбільш небезпечні злочинці залишаються поза увагою правоохоронних органів унаслідок високої корумпованості останніх. У зв'язку з цим доречно навести думку відомого російського кримінолога В. В. Лунєєва про те, що злочинність влади, багатства й інтелекту, тобто інституціональна організована й корупційна злочинність, практично недоторканна. “...Система кримінальної юстиції спрямована, головним чином, на бідні, слабоадаптовані, алкоголізовані, деградовані й маргінальні прошарки населення, які вчиняють традиційні кримінальні діяння [10, с.107, 108].

Безумовно, все вищевикладене безпосередньо впливає на *правозастосування*, яке до цього часу є недосконалим і вибірковим, а тому само по собі являє *ще одну проблему*. Ефективній протидії організованій злочинності заважає наступне. Насамперед, викривлене уявлення про розміри організованої злочинності, про що вже йшлося раніше, [6, с.62]. Це, у свою чергу, є однією з причин і наслідком

сучасних проблем у цій сфері. В Україні поки що немає зрозумілих і точних взаємовідносин між особистістю і державою. У силу об'єктивних і суб'єктивних причин, на яких ми не будемо в даній статті зупинятися, ці два агенти не є рівноправні. Належного громадянського суспільства ще не створено і рух до нього спостерігається поки що тільки в теорії.

Не секретом є й той факт(оскільки про це пишеться в пресі — як вітчизняній, так і зарубіжній), що політичне життя в Україні зазнає сильного утиску з боку кланів — впливових фінансово-адміністративних груп [Див.:13, с. 4—9]. Правоохоронні органи, діючи за розпорядженням останніх, часто стають лише знаряддям у їх руках.

Проаналізувавши офіційну статистику МВС про стан злочинності в Україні, матеріали преси, телебачення й радіо, ми не знайдемо жодної доведеної до суду “резонансної” справи щодо злочинних організацій. На Х Конгресі ООН із проблем попередження злочинності й поводження з правопорушниками (Відень, 2000 р.) підкреслювалося, що організована злочинність і злочини, пов'язані з корупцією на високому рівні, — це, як правило, злочини можновладців [Див.: 11]. Тому, на наш погляд, спроби заперечувати цей факт стосовно України можуть принести більше шкоди, ніж відкрите й чесне визнання проблеми, яке повинно послужити поштовхом для початку розробки дієвої політики держави у протиборстві з організованою злочинністю.

Серйозним каталізатором продукування організованої злочинності і її невід'ємним атрибутом є *корупція*. Одночасно вона також є чинником, ускладнюючим ефективне застосування законів. Корупція, породжуючи почуття безкарності й уседозволеності у тих, хто порушує закон, водночас викликає почуття безвихідності у чесних людей.

Україна має певну законодавчу базу для протидії корупції, хоча багато нормативних актів обґрунтовано зазнають критики через суперечливість норм, що містяться в них. У 1995 р. було прийнято спеціальний закон [1; 1995.— №34. —Ст. 266], а пізніше — Концепцію боротьби з корупцією на 1998-2005 роки [1; 1998. —№17. —Ст. 621]. Згідно з Законом України “Про боротьбу з корупцією” до осіб, винних у корупційних діяннях, застосовується адміністративна, дисциплінарна й конституційна відповідальність [12,с.5]. На думку багатьох правознавців, у Кримінальному кодексі України є відповідні статті, які можна вважати антикорупційними. Серед них називають одержання — давання хабара (статті 368 і 369), зловживання владою або службовим становищем (ст.364), перевищення влади або службових повноважень (ст.365), втручання в діяльність судових органів (ст. 376) і деякі інші [Див.:12, с. 60].

Наскільки спеціальне законодавство досягає мети – невідворотності покарання — свідчать нижченаведені статистичні дані. За три роки (1998—2000 рр.), за порушення зазначеного Закону було оштрафовано 6602 особи. Число тих, щодо яких справи були закриті у зв'язку з пропущенням строку притягнення їх до відповідальності, *удвічі більше* — 12924 особи [2;2002.—№1.—С.18]. Непрямим підтвердженням того, що боротьба з корупцією ведеться формально, можуть також служити такі факти. За період з 1991 по 2000 рік число громадян, які звернулися до суду зі скаргами на неправомірні дії органів державного управління й державних службовців, зросла з 1043 до 29952 осіб. Якщо у 1991 р. позови були задоволені в 222 випадках, то у 2000 р. їхнє число зросло до 18260 [2;2002. – №3.—С.44].

Щодо застосування кримінальних норм, то питома вага хабарництва в сукупності всіх злочинів в Україні становить в останні роки приблизно 0,4 % (у Росії цей відсоток ще менше – 0,2 %) [Див.:15; 7,с.542, 543]. Якщо в 1998 р. у нашій країні було засуджено 508 хабарників, то в 2001 р. — тільки 359 осіб [2.:—2002.—№3.—С.44]. Порівняємо ці цифри з даними віктимологічних опитувань. Останні свідчать про інше. Згідно з дослідженням В.Тулякова 60% анонімно опитаних підприємців в Одесі зізналися, що їм довелося давати хабара державним службовцям—головним чином представникам податкових органів [17,с.151]. Наведене свідчить, що в боротьбі з хабарництвом норми Кримінального кодексу неефективні. Щоб вони по-справжньому виконували свою роль, необхідно звернути увагу на засоби доказування (процесуальне законодавство). Але в першу чергу варто спрямувати зусилля на розробку і впровадження в життя заходів загальносоціального попередження, які стимулювали б чиновників до чесного виконання своїх обов'язків (моральне й матеріальне стимулювання, система пільг, більш швидке просування по службі). Також важливим є інформування громадян про законні шляхи вирішення проблем, які вказує українське законодавство, роз'яснення можливостей і порядку звернення до суду за поновленням порушених прав. Укорінені у свідомості людей стереотипи, що націлюють за гроші вирішувати питання, слід крок за кроком розвінчувати через проведення різних просвітніх програм, які починалися б ще в школі. Зловживання з боку чиновників будуть ускладнені, якщо громадяни усвідомлять згубність приказки: “Моя хата з краю”.

Ще раз підкреслимо, що протидія організованій злочинності буде неможливою, якщо норми Кримінального кодексу, інших нормативних актів не будуть адекватно застосовуватися, а в державі не вживатиметься

проактивних заходів, до яких належить *попередження злочинності*. Серед загальносоціальних засобів боротьби з цим явищем основними вважаємо реформування політичної й економічної системи, визначення стратегії розвитку України й побудову підвалин громадянського суспільства, яке зможе боротися за формування у виконавчої влади політичної волі у цьому двобої. Для досягнення зазначеної мети необхідна підтримка незалежної преси, проведення журналістських розслідувань, пропаганда незаангажованих засобів масової інформації, інтернет-видань. На жаль, ще й донині практика подібних незалежних розслідувань є такою, що з опозиційними журналістами або фізично розправляються, або їх просто купують. Але ж важко знайти і приклад, коли виступ преси призвів би до відставки того чи іншого посадовця (за умови, звичайно, вірогідності викладеної інформації). У цьому факті знаходимо відмінність політичних культур — української і країн Заходу. Результатом такого становища справ є наступне: згідно зі щорічним звітом Міжнародної правозахисної журналістської організації “Репортери без кордонів” Україна посідає 133 місце серед 166 країн світу за класифікацією свободи слова [16].

В Україні, на жаль, немає такої законодавчо закріпленої норми (як, наприклад, у США) про те, що платник податків повинен документально підтвердити законне походження всіх своїх доходів. Тому запитання, як у державного службовця може бути у власності нерухомість, що в десятки й сотні разів перевищує його доходи, у відповідних правоохоронних органів навіть і не виникає. Необхідним є чіткий механізм подання декларацій, а головне— перевірки зазначених в них відомостей.

Також вважаємо за слушне підтримати пропозицію правозахисних організацій, що для прозорості й більшої відкритості у роботі посадових осіб, в першу чергу, керівників, необхідно розробити і прийняти комплексний Закон “Про громадський контроль за державною діяльністю” і Закон “Про організовану політичну опозицію в Україні”. Важливим є також створення спеціального законодавства про парламентський контроль за діяльністю Президента, Прем’єр-міністра, Кабінету міністрів, силових міністерств України. Потребує нової редакції й Закон України “Про інформацію” в тій частині, що регулює питання доступу громадськості до інформації про діяльність органів державної влади й органів місцевого самоврядування.

Щодо спеціально-кримінологічного попередження, то для покращання взаємодії всіх суб’єктів цієї діяльності, чіткого розподілу їх функцій було б доцільним прийняти комплексний Закон по боротьбі з організованою злочинністю, який урахував би кращий світовий досвід

і специфіку української дійсності. Закон, що діє в даний час [1;1993.— №35.—Ст.358] є застарілим і не відповідає потребам сьогодення. Корисним було б вивчення питання про можливість створення в Україні міжвідомчих груп по боротьбі з організованою злочинністю за аналогією американським спеціальним ударним групам.

Прикладом спеціально-кримінологічного впливу на злочинність є Комплексна програма профілактики злочинності на 2001-2005 роки [21; 2001.—№3.—Вк.3], яка містить 110 пунктів, скерованих на активну наступальну протидію негативним процесам у державі, уповільнення зростання злочинності на підставі чітко визначених пріоритетів. Протидії організованій злочинності і корупції присвячено 4 –й розділ Програми. Досвід двох попередніх програм показав, що вони у своїй більшості, на жаль, залишилися декларативними. Після їх прийняття держава не фінансувала в повному обсязі заплановані заходи, не було вироблено системи контролю за виконанням конкретних заходів, ніхто з посадовців не відповідав за їх невиконання. Сподіватимемося, що з попереднього досвіду будуть зроблені певні висновки.

Дійовим методом виявлення і притягнення до відповідальності організаторів та основних учасників злочинних угруповань вважається заохочення до дачі свідчень рядових членів організованих груп за допомогою пом'якшення, а в деяких випадках і звільнення їх від покарання, що, до речі, у світовій практиці використовується досить широко.

Частина 2 ст. 255 КК України передбачає таку можливість, але тільки для членів злочинних організацій. Відповідно букві закону можна зробити висновок, що не можуть звільнитися від кримінальної відповідальності члени організованих груп. Проблематичним також є і застосування ч.2 ст.255, оскільки відсутній конкретний механізм упровадження цієї норми в практику. Будемо надіятися, що в майбутньому Кримінально-процесуальному кодексі знайде це питання своє відбиття. Хоча можна запропонувати й інше вирішення цієї проблеми: у новому Законі по боротьбі з організованою злочинністю передбачити окремий розділ, який містив би зазначені процесуальні норми.

Потребує більшої прозорості й сама робота правоохоронних органів (зауважимо, що діяльність ФБР контролюють 6 комітетів Конгресу США). У цьому зв'язку звертається увага на те, що в МВС і СБУ існує багато підзаконних відомчих нормативно-правових актів, що стосуються оперативно-розшукової діяльності, які є закритими широкій

громадськості. А чому б їх не розташувати в Законі України “ Про оперативно-розшукову діяльність”?

Вважаємо, слід підтримати точку зору тих науковців (зокрема І.М. Даньшина), які переконані, що настав час обговорити проблему доцільності введення в Україні відповідальності юридичних осіб — як адміністративну, так і кримінальну [5]. Міжнародно-правові документи містять такі норми. Так, Європейська конвенція про корупцію у контексті кримінального права пропонує регламентувати відповідальність юридичних осіб, що пов'язана з такими злочинами, як дача хабара, посередництво й відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом.

Іншим важливим аспектом боротьби з організованою злочинністю є підрич її економічної бази. Тільки в останні роки Україна розпочала докладати певних зусиль для зменшення можливості відтоку коштів з її території, хоча ситуація з грошима, що обертаються поза банківською системою є критичною. За оцінкою фахівців відсоток тіньової економіки, наближається до 60.

З набранням чинності нового КК України (1 вересня 2001 р.) злочинном визнана легалізація (відмивання) грошових коштів, здобутих злочинним шляхом (ст. 209). Україна стала однієї з останніх пострадянських країн, де була криміналізована така діяльність. У 2001-2002 рр. було прийнято низку нормативних актів[18; 2001.—№135. — С. 10; 2001. —№157. —С. 13; 2001. — №235. — вк. ”Орієнтір”; 1; 2003. — №1. — Ст. 2].

Практика застосування аналогічної статті в РФ показує, що процес доказування вини обвинувачуваних є дуже складним. Досвід інших країн, (зокрема США), свідчить, що потрібні десятиліття, поки буде напрацьовано досвід по застосуванню цього спеціального законодавства. В Україні на сьогодні відбувається тільки становлення законодавчої бази по боротьбі з відмиванням брудних грошей. Реальна боротьба ще попереду. При цьому важливо, щоб розроблені заходи не “задушили” банківську систему, що стала розвиватися останнім часом. Відмивання брудних коштів як невід’ємна складова частина, що підтримує й живить організовану злочинність — окрема тема для дослідження.

На закінчення підкреслимо: вже стала аксіомою теза, що для ефективної протидії організованій злочинності кримінально-правових заходів замало, тим паче, коли вони не застосовуються належним чином. Деякі причини такої ситуації були проаналізовані в статті. Вирішення порушеної проблеми вбачається в гармонізації політичних, економічних, соціальних, культурно-виховних відносин. Тому для України першочерговим завданням є підйом на вищу сходинку політичного

розвитку, прихід до влади нових, не обтяжених номенклатурним минулим політиків, які захищатимуть, насамперед, українські інтереси. Поки цього не відбудеться, не слід очікувати кардинальних змін щодо зменшення впливу організованої злочинності на суспільство.

Список літератури: 1. Відомості Верховної Ради України 2. Вісник Верховного Суду України 3. *Джига Н.* Если в казино за вечер собирают 60 тысяч “левых” долларов, значит деньги в стране есть // *Сегодня.* – 2000. – 19 апреля. 4. *Даньшин И.М.* Усталені форми злочинності (кримінологічний нарис). –Х.: Акта, 2002.-110 с. 5. *Даньшин И.Н.* Уголовная ответственность юридических лиц // *Голос Украины.* – 1994. – 19 июня. 6. *Закалюк А.П.* Організована злочинна діяльність: сутність та потреби нормативного визначення//Новий Кримінальний кодекс України: Питання застосування і вивчення: Матер.міжнар.наук.-практ. конф., м. Харків, 25-26 жовт.2001р./ – К. – Х.: Юрінком Інтер, 2002. – С. 61- 64. 7. Закономерности преступности, стратегия борьбы и закон /Под ред. *А.И. Долговой.* – М.: Рос. криминолог. ассоц. – 2001.- 576с. 8. *Коляда П.* Слідство ведуть професіонали //Уряд. кур’єр. – 2002. – № 105. – С. 6. 9. Кримінальний кодекс України //Офіц.вісн. України. – 2001. — №21 – Ст.920. 10. *Лунеев В.В.* Правовое регулирование общественных отношений – важный фактор предупреждения организованной и коррупционной преступности (тезисы доклада) // *Государство и право.* – 2001. – № 5. – С.106 – 112. 11. Матеріали ООН по укріпленню законності и упорядочению системы уголовного правосудия // *Борьба с преступностью за рубежом.:* Ежемес.информ.бюл./ВИНИТИ/Гл.ред.Ю.Н.Щука. – 2001. – № 19. – С. 40-57. 12. *Мельник М.І., Редька А.І., Хавронюк М.І.* Науково-практичний коментар до Закону України “ Про боротьбу з корупцією”. – К.: Атіка, 2003. – 320 с. 13. Олігархічні групи як суб’єкти політичного процесу: методологічні аспекти//Універсум. – 2000. – № 11-12. – С. 4-9. 14. Про стан злочинності на території України за 12 місяців 2002 р. – Департамент інформ. технологій МВС України. – К. – 2003.- С. 1-1 – 10 – 8. 15. *Свон Р.Д.* Эффективность правоохранительной деятельности и её кадровое обеспечение в США и России./Под общ.ред.*В.П. Сальникова.* – С-Пб.: Алетайя, 2000. – 288с. 16. 133 місце у рейтингу свободи слова //Схід – Захід. – 2003. – №4. 17.*Туляков В.А.* Виктимизация предпринимательства // *Правові проблеми боротьби зі злочинністю./Коллектив авторів.* – Х.: Східно-регіон. центр гуманіт.-освіт. ініціатив, 2002. – С. 129 – 155. 18. Урядовий кур’єр. 19. *Шостко О.Ю.* Закон РІКО – ефективний засіб боротьби з організованою злочинністю в

США// Пробл. законності: Респ.міжвід. наук.зб./Відп.ред. В.Я. Тацій. – Х.: Нац.юрид.акад.України, 2003. – Вип.62. – С. 115 – 120. **20** Шостко О.Ю. // Новий кримінальний кодекс і питання протидії організованій злочинності. / Новий кримінальний кодекс України: Питання застосування і вивчення: Матер.міжнар.наук.-практ. конф., 25-26 жовт.2001р. м. Харків, К. – Х. : Юрінком Інтер, 2002. – С.64 – 67.**21**. Юридичний вісник України// 2001. – № 3. – вкл.3 **22**.Global report on crime and justice. – Office for Drug Control and Crime Prevention. – N.Y., Oxford University Press, 1999. – p.61. **23**. www.undoc.org/palermo/convmain.html

Надійшла до редакції 15.10. 2003 р.